

Kristijonas Donelaitis

„Metai”

(Natūrali metų laikų kaita ir gamtos vaidmuo)

K. Donelaičio poemos pavadinimas “Metai” kiekvienam asocijuojasi su žmonių buitimi, gyvenimu ir darbais per kalendorinius metus. Tačiau poeto kalendorius neoficialus, pagal kurį XVIII a. tvarkytas visuomenės gyvenimas jo gimtajame krašte, o gamtos pagal kurį gyveno burai sunku, bet tokį įprastą gyvenimą. Metų laikų kaita poetui tarsi aukščiausioji valia, sutvarkyta gamtos permainų grandine, kurioje žmogus jaučiasi esąs tik smulki dalelytė. Kita vertus, metų kaita (gamtos atgimimo – pavasario, vasaros – brandos sunykimo veiksmas – ruduo) poemoje sutapatintas su pagrindiniais žmogaus gyvenimo tarpsniais (gimimas, branda, mirtis) . Toks žmogaus ir gamtos vienvienės supratimas būdingas renesanso kultūrai, palikusiai pėdsakų lietuvių raštuose (religiniuose, pasaulėtiškose).

Liaudies kalendorius – tai ilgaamžės žmonių patirties ir stebėjimo rezultatas, fiksuoja viena po kito einančias darbų laukuose ir namuose datas bei su jomis susijusias šventes. Vadinamos krikščioniškais vardais šventės orientavo žemdirbį kada imtis vienokių ar kitokių darbų. Palaikė atitinkamus kaimo bendruomenės santykius. K. Donelaičio būrai taip pat susiję su tuo žemdirbio kalendoriumi.

Žemdirbio kalendoriaus datos pirmiausia priklausė nuo saulės, kurios poveikis žemei apsprendė pastovią metų kaitą, o metų laikuose atitinkamus žmonių darbus, bei šventes.

Tačiau saulė K. Donelaičiui yra kur kas daugiau negu dangaus šviesulys, palaikąs gyvybę žemėje. Ji tarsi yra gyva būtina, tarsi šventa dangaus akis, simbolizuojanti gyvybės amžinumą. Toks požiūris į saulę būdingas lietuvių tautosakai. Toks jis, tik dar labiau apibendrintas, iškyla ir “Metuose”

“Metai” prasideda pavasariu, visa būrų gyvenimo ir darbų pradžia. Pirmuose eilutėse užsimenama apie saulutę, kuri “atkopdama budino svieta”. Tuo nusakomas visuotinis lietuvių liaudies požiūris į šį dangaus šviesulį, kuris ligi vidurvasario tarsi kopina aukštyn, o poto pradeda žemėti. Kildama saulė skatina audti žolę, pražysti žemę.

Poetiškai vaizdai primena lietuvių liaudies Jurginių dainas, kuriuose ne tik saulė, o ir šv. Jurgis vaizduojamas kaip augmenijos atgimimo skatintojas. Šv. Jurgis yra ir žemės naktų saugotojas. “Jurgi, geras vakaras” – raginama dainoje atrakinti žemę ir išleisti žolę.

Poemoje vasara pargrižta tada, kai saulė paliauja kilti aukštyn ir sustoja aukščiausiam savo taške.

Saulės ėjimas per dangų sutinkamas Joninių dainoje “Eina saulelė aplinkui dangų”.

Rudenį pradeda saulės vaizdu. Primindamas saulės vaizdu, kaip ji skuba vakarop nusileisti ir kaip dabar nuo visų “savo spindulius slepia”.

Taigi, saulės kelias dangumi diktuoja metų kaitą, žmogaus vietą atskirais metų laikais, darbus ir jų atlikimo terminus.

“Pavasario linksmybėse” neminimos konkrečios šventės (aiškiai nupieštas gandro paveikslas). Atgimstančios gamtos fone su užuominomis į žmogaus gyvenimą siejasi šventė, švęsta kovo 25 d. Rytų Prūsijoje. Ji vadinama “Gandrinėmis”, o Lietuvoje – “Blovieščiais”. Tikėta, kad tada gandrai paralelia. Gandras laikytas šventu pauksčiu, net galinčiu išnešti ligas. Taip pat tikėta, kad parlėkdamas gandas ant uodegos parneša kielę, kuri išspardanti ledus. Ši diena tarsi pavasario pradžia. Tai ir pasiruošimas darbams nors jie prasidėdavo kiek vėlėliau. Iš tikrųjų, apie Jurgį (balabdzio 23) pradėdavo dirbti laukus ir pirmą kartą išgindavo bandą.

Pavasario pabaigą reikėtų laikyti sėkminės, nes tada Pričkus, kviesdamas į baudžiavą mėslo vešti, visus pasveikina sulaukus “vasara miela”. Kadangi ši šventė kilnojama, nuo to priklausė ir darbų pobūdis. Jei prieš sėkminės rūpinamasi mėslovežiu, matyti, tais metais jos išpuolė vėlai (birželio 1-ąją dešimtadienį), nes, kaip rodo šaltiniai, mėslos būdavo vežamas prieš Jonines, o kartu tai buvo tikroji vasaros pradžia. Pavasario darbai ligi Joninių pasabaigdavo ir prasidėdavo vasaros darbai – šienapjūtė, o, praėjus 4 savaitėms po Joninių, ir rugiapjūtė. Ji laikyta pačiu sunkiausiu, bet ir garbingiausiu metų darbu. “Metuose” Joninės laikomos didele švente, nors smulkiai neaprašomos. Nepamirštama priminti, kad tuo metu saulelė paliauja kopti aukštyn.

Aprašydamas vasaros darbus, K. Donelaitis išskyrė rugiapjūtės pabaiktuves. Kada nenaudėlio Plaučiūno “vaikpalaikiai” pavėluotai nukapoja rugius, šaukdami “plonį nešam”, parnešę pabaigtuvių vainiką. Rytų Prūsijoje Jokūbo šventė (liepos 25) būdavo rugių šventė.

Vasaros pabaiga ir kartu javų varymų nuo laukų “Metuose” laikomos Mykolinės (rugsėjo 29) “Mikelio” ar “Mikielės” šventė. Matyt, būna šventės ir užbaigus viso ūkio darbus. Gal tai Martyno šventė (lapkričio 11)? Tai buvo paskutinė rudens šventė. Užsigaigdavo gyvulių ganymo sezonas.

Tarp svarbiausių žiemos švenčių minimos ir Kalėdos. Kalėdos Donelaičio “Metuose” yra ir savotiška žiemos šalčių pradžia.

K. Donelaičiui rūpėjo natūrali metų laikų kaita, priklausiusi nuo saulės kilimo ir žiemojimo dangaus skliaute, ir nuo žmonių gyvenimo. Žmonių darbai ir rūpesčiai iškilo į pirmą vietą, užgoždami kalendorines šventes.

K. Donelaičio “Metų” kalendorius meniškai įprasmina lietuvių pažiūras į gamtą ir ypač į saulę, kaip svarbiausią žemiškojo pasaulio egzistencijos palaikytoją.